

Creșterea animalelor domestice în cursul epocii neolitice pe teritoriul Banatului

EUGEN COMȘA

Cercetările arheologice efectuate în ultimele decenii, într-un număr destul de mare de așezări din epoca neolitică, de pe întinsul Banatului, au dus la îmbogățirea apreciabilă a cunoștințelor referitoare, între altele, la ocupațiile practicate de către membrii acelor comunități străvechi.

În lucrarea noastră ne vom referi la ocupația creșterii animalelor domestice în cursul epocii neolitice pe teritoriul Banatului.

Documentarea actuală cu privire la această îndeletnicire nu este prea bogată, dar, oricum, considerăm oportună stringerea datelor și prezentarea lor în ordine cronologică, precum și interpretarea lor din punct de vedere istoric, pentru a reda stadiul actual al cercetărilor.

Cu toate că în Banat s-au descoperit și cercetat destul de multe așezări aparținând purtătorilor culturii Starčevo, datele publicate despre fauna documentată în cuprinsul lor sînt încă puține. Din această cauză ne putem referi numai la două complexe.

Cel mai vechi este complexul descoperit în „Cuina Turcului” de lângă localitatea Dubova, județul Mehedinți¹. În cadrul acestuia au fost delimitate trei niveluri cu materiale de tip Starčevo, unele dintre ele, de la baza depunerilor, fiind corespunzătoare fazei Starčevo I, din zona Dunării bănațene.

Este de reținut faptul că, în cel mai vechi nivel, printre oasele de animale domestice recoltate, predomină cele de suide. În același nivel s-au găsit și oase de ciine.

În cel de-al doilea nivel se aflau diferite oase de animale. Lotul respectiv se caracterizează prin predominarea oaselor de bovine. Procentual urmează oasele de suide, ovicaprine și ciine.

Din ultimul nivel, care corespunde fazei Starčevo III, s-a strîns un lot de oase în cadrul căruia predomină oasele de bovine, urmate procentual de cele de suide, de ovicaprine și de ciine².

Cu ocazia săpăturilor de la Gornea, județul Caraș-Severin, din punctul numit „Locurile Lungi”, unde se află o așezare datînd din faza Starčevo III, s-au strîns, de asemenea, diverse oase de animale. În cadrul lotului sînt reprezentate, în ordine procentuală, oasele de bovine, ovicaprine și porc³.

Sondajele de la Svinița, județul Mehedinți, din punctul „Islaz”, de pe malul Dunării, de la gura văii Trescavăț, au dus la descoperirea, la 2,75 m adîncime, a cîtorva cioburi de tip Starčevo și a unor fragmente de dinți de bovine⁴.

Pe teritoriul Banatului, culturii Starčevo i-a urmat cultura Vinča. Din vremea acestei culturi dispunem de mai multe loturi de oase de animale, ceea ce permite o cunoaștere mai amănunțită a preocupărilor din acea vreme în privința creșterii animalelor domestice.

Cu ocazia săpăturilor din punctul „Căunița de Sus“, de lângă satul Gornea, județul Caraș-Severin, s-a cercetat o așezare din faza Vinča A. Din cuprinsul stratului respectiv s-au strîns numeroase oase de animale care, în ordine procentuală, sînt de bovine, ovicaprine, porc și cîine⁵. Subliniem faptul că în lotul de oase amintit se menține aceeași succesiune ca și în perioada de la sfîrșitul culturii Starčevo.

Din faza următoare, Vinča B 1, avem unele informații că în așezările de la Zorlențu Mare, Ohaba Mîtnic, Ruginosu și Balta Sărată (județul Caraș-Severin) s-au găsit numai dinți de bovine⁶. Într-un raport publicat, consacrat rezultatelor săpăturilor din așezarea din punctul Balta Sărată, din faza amintită, se arată că o ocupație importantă a fost și aceea a creșterii animalelor domestice, dar nu se fac alte precizări⁷.

Din fazele mijlocii ale culturii Vinča datează și lotul de oase de animale care provine din săpăturile noastre, efectuate în complexul neolitic din punctul „Ornița“, în apropierea satului Liubcova⁸ (județul Caraș-Severin).

În porțiunile săpate de noi au fost delimitate două straturi de cultură Vinča.

Primul (cel inferior), datînd din faza numită de noi Ornița (= Vinča B 1), a fost subîmpărțit în trei niveluri. Pe cel de-al doilea l-am numit faza Ornița Vest (= Vinča C).

Precizăm că în timpul săpăturilor au fost strînse toate oasele de animale, care apoi au fost expediate la Iași pentru a fi studiate de specialiștii în paleofaună⁹. Determinările au fost făcute de către prof. Olga Necrasov, ajutată de Maria Știrbu și de Maria Iacob.

Lotul de oase analizat, găsit în complexul de la Liubcova (aparținînd ambelor faze), este alcătuit din multe mii de piese de paleofaună întregi și fragmentare. Dintr-un prim lot au făcut parte și 4 779 oase determinate de la diferite specii de animale, dintre care 3 436 piese (= 71,97%) sînt de la animalele domestice și 1 338 piese (= 28,02%) de la animalele sălbatice¹⁰.

Ținînd seama de rezultatele determinărilor făcute de specialiștii în paleofaună s-a ajuns la concluzia că în cursul celor două faze, în zona studiată, creșterea animalelor domestice juca un rol important între îndeletnicirile acelor comunități.

Din punct de vedere procentual, oasele de animale domestice provenite din stratul corespunzător fazei Ornița, din cele trei niveluri ale sale, variază între 64,49% și 73,32%, iar în stratul din faza Ornița Vest ele reprezintă 71,55%.

În așezarea de tip Vinča de la Liubcova s-au găsit oase de la următoarele specii de animale domestice: bovine, caprine, ovine, porci și ciini. Procentual, numărul oaselor lor diferă de la perioadă la perioadă.

În cadrul complexului analizat, în cursul celor două faze au predominat oasele de bovine (printr-un total de 2 017 piese). În privința acelor animale, specialiștii fac precizarea că erau puternic gracilizate¹¹, ca și bovinele din arealul culturii Boian. Ținînd seama de calculele făcute se poate afirma că în nivelul inferior, cu materiale datînd din faza Ornița, oasele de bovine reprezintă 74% din categoria oaselor de animale domestice. Procentual, numărul acelor oase scade în cel de-al treilea nivel al fazei, pînă la 56%, iar mai tîrziu, în timpul fazei Ornița Vest, din cuprinsul așezării, a ajuns din nou pînă la 74%¹². Analiza datelor menționate conduce la concluzia că creșterea bovinelor, predominantă la începutul fazei Ornița, a suferit apoi o scădere procentuală în favoarea celorlalte animale domestice (în special a porcinelor), urmată de o nouă creștere procentuală a oaselor de bovine, în cea de-a doua fază documentată la Liubcova.

Cantitativ, pe locul secund se plasează ovicaprinele, cu 692 piese. La baza depunerilor, corespunzătoare primului nivel al fazei Ornița, oasele de ovicaprine

s-au dovedit a fi destul de puține, reprezentând numai 14%. În cuprinsul celui de-al treilea nivel din faza Ornița, acele oase au ajuns să reprezinte 20%. În sfârșit, în cursul fazei Ornița Vest, procentul lor a ajuns pînă la 21%¹³. Se cuvine, în privința acestei categorii de oase, să subliniem creșterea accentuată, aproape dublarea procentuală a oaselor de ovicaprine. Aceasta reflectă, în mod evident, faptul că în acea perioadă, în sudul Banatului, la purtătorii culturii Vinča, din fazele mijlocii, s-a produs o intensificare a creșterii ovicaprinelor. S-a mai făcut observația că majoritatea oaselor din categoria menționată provin de la oi, care erau foarte gracile.

Analiza oaselor de capră a condus la constatarea că în cadrul lotului sînt reprezentate, în mod cert, două tipuri: *Capra hircus* I. și *Capra aegagrus* Gmel¹⁴.

Dintre oasele de animale domestice s-au determinat și 644 oase de porc (*Sus scrofa domesticus* L). Dacă sînt repartizate procentual pe niveluri rezultă că în nivelul inferior din faza Ornița astfel de oase reprezintă numai 10% din total. În cuprinsul nivelului 3 din faza Ornița, procentul lor aproape s-a dublat, ajungînd pînă la 19%. Oasele de porc s-au menținut cantitativ (19%) și în cursul fazei Ornița Vest, din așezarea de la Liubcova. Majoritatea oaselor de porc găsite în așezare au aparținut unor exemplare tinere¹⁵.

Dacă ținem seama de datele referitoare la ovicaprine sîntem în măsură să formulăm concluzia de ordin istoric că în acea zonă, în perioada la care ne referim, s-a intensificat și creșterea porcilor.

Subliniem că în ambele faze documentate în așezarea de la Liubcova s-a menținut, cu procentaje deosebite, aceeași ordine de preferință în privința diferitelor categorii de animale domestice: bovine, ovicaprine și porcine. Aici ar trebui avut în vedere faptul că dacă s-ar separa oasele de ovicaprine în cele două categorii (oi și capre), atunci, în realitate, pe locul secund, în succesiunea de mai sus, ar trece porcii.

Din ultima categorie de oase fac parte cele de cîine. S-au scos la iveală și au fost determinate numai 83 piese. Toate au aparținut cîinilor din specia *Canis palustris* Rüt¹⁶.

O altă așezare din cuprinsul căreia s-au strîns destul de multe oase de animale este aceea de la Parța (județul Timiș). Materialele de paleofaună au fost studiate și determinate de Alexandra Bolomey¹⁷, din lucrarea căreia am reținut următoarele date.

Sînt documentate în ordine procentuală:

- bovine (30—40%); se remarcă faptul că oasele provin, în general, de la animale tinere.

- ovicaprine, care nu depășesc 10%; subliniem că din această categorie de oase face parte și o piesă deosebită, un craniu acornut; de asemenea, sînt menționate și oasele unui mascul robust; printre ovicaprinele reprezentate prin oase sînt documentate și piese de la indivizi înalți și grași.

- oasele de porc ajung pînă la 11,26%; pe ansamblu, ele provin de la animale tinere (pînă la șapte luni).

- din același lot fac parte și unele oase izolate de cîine.

Se face și precizarea că, în cuprinsul sanctuarului de la Parța, lîngă „altar“ s-au găsit și unele oase de bovine și oaie¹⁸.

Cercetările întreprinse la Hodoni (județul Timiș), într-o așezare de tip Tisa I, au dus la dezvelirea resturilor unei locuințe de suprafață, prevăzută cu podea-platformă, de pe care s-au adunat și numeroase oase de animale, între care predomină cele de bovine. Din cadrul lotului de oase se distinge și o mandibulă de cîine¹⁹.

În timpul săpăturilor arheologice de la Parța s-au mai cercetat și alte așezări neolitice, din cuprinsul cărora s-au strins și oase de animale. Astfel, în așezarea numită de arheologi „Tellul I“, în cadrul căreia este documentat un strat bogat în materiale atribuit culturii Banatului, cu elemente de tip Tisa, s-au scos la iveală și diferite oase de bovine, ovicaprine și porcine²⁰.

Săpăturile de la Parța, din punctul „Canal“, au permis studierea unui complex aparținând grupului cultural Bucovăț târziu, cu elemente de tip Tisa. Oasele de animale au fost strinse și determinate. Cu acest prilej s-a făcut o observație interesantă, și anume că în perioada respectivă se constată o schimbare a taliei bovinelor²¹.

În așezarea de la Bucovăț (județul Timiș), în stratul corespunzător grupului cultural Bucovăț, s-au descoperit diverse oase de animale. Lotul celor domestice este alcătuit din oase de bovine, ovicaprine și porcine²².

Cercetările mai vechi din Peștera Haiducilor de la Băile Herculane (județul Caraș-Severin) au dus la descoperirea unui lot de oase de animale domestice, despre care nu s-a putut preciza dacă aparțin culturii Tisa sau Sălcuța. Sînt menționate, în ordine, oase de ovine, bovine și porcine²³.

În așezarea de la Parța există și un strat cu materiale de tip Tiszapolgar din cuprinsul căruia s-au strins numeroase oase de animale. S-a făcut observația că, în raport cu celelalte categorii de materiale arheologice, oasele se întîlnesc într-o proporție mai mare decît în alte complexe mai vechi. S-a constatat, de asemenea, că în zonă a continuat reducerea taliei bovinelor²⁴.

Ultima descoperire la care ne referim aparține purtătorilor culturii Sălcuța, faza Sălcuța II. Comunitățile din acea perioadă au pătruns din vestul Olteniei în sud-estul Banatului, mai ales de-a lungul Dunării. Din așezarea de acest tip de la Cuptoare Sfogea (județul Caraș-Severin) s-au strins 163 piese de paleofaună, din care 135 erau oase de animale, determinabile. Din analiza făcută de G. Trîncă rezultă că din acestea 69 provin de la animalele domestice (51,12 %) și 66 de la cele sălbatice (48,88%)²⁵. Se cuvine remarcat procentajul aproape egal al celor două categorii de oase, explicabil, probabil, prin caracteristicile mediului natural.

În cadrul lotului de oase de animale domestice predomină cele de bovine (45 piese de la 4 indivizi). Oasele lor fiind fragmentare nu s-au putut aprofunda o serie de probleme. Se apreciază totuși că bovinele aveau o talie specifică relativ mică și că au fost sacrificate la diferite vîrste. Prin urmare nu exista o anumită regulă sau preferință în această privință.

— Oasele de porc se plasează pe locul secund (14 piese de la 4 indivizi). Animalele au fost sacrificate, conform precizării specialistei, la vîrste extrem de diferite. Reținem și observația că majoritatea fragmentelor de maxilare au aparținut femelelor.

— Oasele de ovicaprine sînt reprezentate prin 9 piese de la 2 indivizi, între care genul *Capra* este atestat printr-un fragment de corn. Sînt și oase sigure de oaie.

— Un fragment de mandibulă, fără dinți, a aparținut unui cîine.

S-a făcut și observația că pe o serie de oase se observă urme de gheare sau roșături, datorate probabil cîinilor²⁶.

După cum am amintit, documentarea în privința ocupației creșterii animalelor domestice nu este prea bogată pentru zona Banatului, dar interpretarea datelor respective permite formularea unor concluzii de ordin istoric, reflectînd stadiul actual al cercetărilor. Din datele de mai sus rezultă că am avut în vedere informații despre loturi mai mari sau mai mici de oase de animale domestice din 16 com-

plexe neolitice de pe teritoriul Banatului. Loturile respective aparțin tuturor culturilor neolitice reprezentate în ținuturile studiate aici.

Două complexe aparținând purtătorilor culturii Starčevo atrag atenția prin componența loturilor de oase de animale domestice. Este interesant de subliniat că în nivelul cel mai vechi, reprezentat la Cuina Turcului, predomină oasele de porc. În nivelurile următoare, din aceeași așezare, devin predominante oasele de bovine, urmate de cele de porc și apoi de ovicaprine. În schimb, în așezarea de la Gornea, după bovine urmează ovicaprinele și pe locul trei se plasează procentual oasele de porc.

Procentajele de oase de animale domestice din complexele purtătorilor culturii Vinča din Banat sînt clare. Ele dovedesc că în toate așezările la care ne-am referit predomină oasele de bovine, cu o anumită variabilitate în cadrul nivelurilor de la Liubcova (74%—56%—74%). Se constată că în complexul de la Liubcova bovinele sînt gracilizate.

Se cuvine subliniat faptul că în nivelurile tîrzii Vinča, de la Liubcova, se constată aproape o dublare a procentului oaselor de ovicaprine și de porc.

De asemenea, remarcăm faptul că atît la Liubcova, cît și la Parța, în complexele de tip Vinča, procentajele privind oasele de ovicaprine și de porc sînt similare.

Nu încercăm să interpretăm datele despre celelalte complexe menționate în lucrare, deoarece ele sînt izolate și sînt reprezentate prin puține materiale de paleofaună.

10 ianuarie 1990

Note

1. Alexandru Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului Dubova (jud. Mehedinți)*. În: Tibiscus, 5, Timișoara, 1979, pp. 11—56.
2. *Ibidem*, p. 29.
3. Informație de la Gh. Lazarovici, căruia îi mulțumim și pe această cale.
4. Sondaje Eugen Comșa.
5. Informații de la Gh. Lazarovici.
6. Informație de la Gh. Lazarovici.
7. L. Groza, *Așezarea de la Balta Sărată*. În: Banatica, I, Reșița, 1971, p. 62.
8. Săpături Eugen Comșa.
9. Olga Necrasov, M. Bulai și M. Iacob, *Paleofauna neolitică de la Liubcova (jud. Caraș-Severin) și unele aspecte ale ocupațiilor locuitorilor din complexul cultural Vinča-Turdaș*. În: Studii și cercetări de antropologie, 14, 1977, pp. 11—77.
10. *Ibidem*, p. 12.
11. *Ibidem*, p. 12.

12. Determinări prof. Olga Necrasov și colab; Eugen Comșa, *Données concernant la civilisation Vinča du sud-ouest de la Roumanie*. În: *Dacia*, XIII, 1969, p. 17.
13. Olga Necrasov și colab., *op. cit.*, pp. 12, 14.
14. *Ibidem*, pp. 12, 14.
15. *Ibidem*, pp. 12—15.
16. *Ibidem*, pp. 12, 15.
17. Alexandra Bolomey, *Dale preliminare asupra resturilor de animale neo- și eneolitice din stațiunea de la Parța, jud. Timiș*. Comunicare prezentată la „A XVIII-a Sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1983”, ținută la 26 martie 1984, la Alba Iulia.
18. *Ibidem*.
19. Marius Moga și Ortansa Radu, *Contribuție la cunoașterea culturii Tisa I în lumina descoperirilor de la Hodoni (1959—1960)*. În: *St. Com. Caransebeș*, 2, 1977, pp. 231—239.
20. Informație de la Gh. Lazarovici.
21. Informație de la Gh. Lazarovici.
22. Informație de la Gh. Lazarovici.
23. C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Șantierul arheologic Cerna-Olt*. În: *SCIV*, VI, 1955, 1—2, p. 143.
24. Informație de la Gh. Lazarovici.
25. G. Trincă, *Studiu preliminar asupra resturilor de faună din așezarea neolitică de la Cuptoare Sfogea*. În: *Banatica*, 6, Reșița, 1981, pp. 51—58.
26. *Ibidem*, pp. 51—58.

L'élevage des animaux domestiques pendant l'époque du néolithique sur l'aire erritoire du Banat

RÉSUMÉ

Les plus anciens ossements des animaux domestiques appartiennent à la culture Starčevo. On doit remarquer le fait que la majorité des ces ossements proviennent des bovines suivies par celles des porcines et ovicaprines.

Des lots plus riches des ossements ont été trouvé dans les agglomérations de la culture de Vinča. Par exemple dans l'agglomération auprès du village de Liubcova, ont été trouvé milles des pièces osseuses des quelles environs 64—71% appartiennent aux animaux domestiques. Dans ce lot prédominent les ossements des bovines, suivies par celles des ovicaprines, porcines et enfin le chien.

Dans autres agglomérations appartenantes à la culture de Vinča, les ossements des bovines ont de même la prépondérance.

En suite l'auteur mentionne encore les données sur les ossements des animaux mis au jour dans les agglomérations appartenantes à la culture du Banat et aux cultures de: Tisa, Sălcuța, Tiszapolgar, ainsi qu'au groupe de Bucovăț.